

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1961 ч. ЯНВАРЬ 24 ВТОРНИК № 20 (4810).

Өртөө 2 көп.

КОНГО РЕСПУБЛИКАГА УДУР АГРЕССИЯНЫ СОКСАДЫР

Азиянын болгаш Африканың улустарынын эп-сеткил катты-жымшыкынын Чувственин Каирде оңас сессиясында СССР-нин Министрлер Чувственин Даргазы Н. С. Хрущев чагаа чуртума, ук сессия болза конго улустун шындык демиселди деткиринге шыгараган рольду ойнар, колониялдык дараалдан долзуу-биле хосталып дээр улустарын демиселдин төөгүтүгө чутула болушукту болгоруна иделгени илереткен.

Улустар бугура бот баш миннир эредег деп принципти уду-тула болгудан Совет Эвилели улустарын боттарынын национал хамаарышпас чоруту челип алдырды болгаш быгытталарычте чуткулун казан-даа быжылы-биле деткип келген болгаш деткип түрө-даа. (СЭТА).

ЧОННУҢ ЧААГАЙ БАЙДАЛЫН УЛАМ БЕДИДЕРИ БОЛГАШ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКТУЛАРЫ БУДУРЕРИН УЛАМ ЫҢАЙ КӨВУДЕДИРИНИҢ СОРУЛУГАЛАРЫ

СЭКП ТК-ның Пленумунга 1961 чылдың январь 17-де эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазы

Эштер! Нияти партияң үндөсүн айтырылганын, үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерин, чонун чаагай байдалын чыйгыш чокка бедуриенин айтырылганын чугаалажым аюуту-биле партияның Топ Комитетинин Плену-нарың чогучу эриттери сөөлү чылдарда бисте чанчыл бо-лу берген. Ол аки чанчыл болур болгаш ол дөрге улус ажыл-агыйнын удурунун, коммунисттик тургузушкунун сорул-агыйнын практика кырына шитпирээр дээр партияның база чонун мурунун белик харысалгалы болурунгу су-зунга бистан калдарымысты болгаш бугу коммунистери кижииздеринин леинчи принциптеринин хөгжүдө-дүр.

СЭКП ТК-ның Пленум бугура бистин партияның амьды-ралыга, ажыл-агый тургузушкунун сонгааралын болбос сорулгаларын шитпирээрине ажылчы чоннарың мобили-заастарыңа улут рольду ойнар турар. Маана санап берген эштериниң шындык-биле демлегеп турганын шыкам, бо Плен-ум партияның болгаш чуртун амьдыралына он көскү чери сөөлөр. Бо Пленумга белеккенни тургаш, көдээ ажыл-агыйнын эң-не сонгааралышкын чок айтырылганын шуу-ла бугу чон-биле чугаалажым көргөн бис. Улус ажыл-агый-нин чуртка амьдыралыч чугула ол адырынын хөгжүдө-дүр улут челишкениерин-даа, ам-даа бар улут четпестери-даа бугу дөвөс көрүп турар-дыр бис.

Көдээ ажыл-агый продуктулары бугу дөвөсүрү тала-мы-биле планнарын болгаш социалисттик хузаалгедерин хөгжүдөдүр дугайында эвилелешкен бугу он беш респу-бликаларын удурутуларынның отчеттары бо Пленумга бил-де дугаар дымалдык. Көдээ ажыл-агый удурун турарына партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органдарынын амьды-ралынын аюуларында четпестери Пленумга чилиг, принци-палдык шүтүмчүлөгдө. Партияның Топ Комитетинин кел-жигүнери-биле, республикаларын, крайларын болгаш об-ластарын удуруту ажылдакчылар-биле чегерелеш ма-наз көдээ ажыл-агыйны муракчылары, эртемденер бай-галарың эки савалдарын берилер. Бистин көдээ ажыл-агый-нысты улут кулдарыларын олар илерелин, ол кулдары-ларың канчаар он дөргө-биле амьдыралын айтып турду-ду-лар.

бүдүрүп үлүрүп турар үлетпүрүн хөгжүдөдүрү көжү-дөшкө бис. Ничангам партияның XXI съездинде хузаалган планнарын аар үлетпүрү хөгжү-деринге барамдалап көр апар. А чеди чылдын планнарын аар күүсеттингеннин түнелинде чылдар акша-хөрен-гилерин хергелел чүдүдеринин үлетпүрүн болгаш көдээ ажыл-агыйны улам улус-биле хөгжүдөдүрү улаандыраар өргөжөк чутула. Бо таламы-биле тодугай хөгжөгөдөр алдыңган. Пис-таавы болгаш хергелел чүдүдөрүн бугура турар үлет-пүрүн өскө-да адырларын хөгжүдөдүрү 25—30 миллиард рубльдин (өрткөтөринин эогти дөргө-биле) немей акшалан-дылар дугайында шитпирин СССР-нин Дөди Советинин сессия-зың чыны хузаалган алганын билер силер. Ам ол-даа четпес деп чүвө билдире берген. Көдээ ажыл-агыйны өгү тырттар болгаш көдээ ажыл-агый продуктулары бугура улустун өзү турар хергелелдерин амын турар ин-диг байдалдарын тургузар төлөдө, хитимтик чөмүчүдөгө-дөр бугура заводдарын болгаш көдээ ажыл-агыйнын ма-шина тууштурунуна, көдээ ажыл-агыйнын өскө хергелел-дерин хандырамына немедө капитал салымшыкыны не-геттинир турар.

I. КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКТУЛАРЫН БУДУРЕРИ ЧОННУҢ ХЕРЕГЛЕЛИН МУРНАП ТУРАП УЖУРЛУГ

Эштер! СЭКП-нин XXI съездинин хузаалган шит-пирлери, улус ажыл-агыйнын хөгжүдөрүн таламы-биле бистин чеди чыл планывас челишкенин-биле күүсеттинир тур-дар. Баштайгы ийи чылда үлетпүрү продукциянын өлөрин чеди чыл планы-биле 17 хуу кылдыр көргөн турган. Илавы-латтыгың мөдөлөриниң бугура алдыга, чеди чылдын ийи чыл-дын үлетпүрү продукциянын немедө өздүдөи 22,1 хуу болган. Ооналдан ажы 113 миллиард рубльдин азы чаа акша-биле 11 миллиард 300 муң рубльдин үлетпүрү про-дукцияны бугурутканын. Ол дөрге бистин үлетпүрүстүн хөг-жүдөдүрү улут тыякка, амьдыралын, инженерлерин, техниктерин, эртемденерин тилелгези-дир, эштер. (Адыш часкаашкыны).

Сөөлү ийи чылда-да көдээ ажыл-агый продуктуларын бу-дүреринге чамык өздүдөлү болуусу-даа, ол өздө бисти хандырып шыдапас, чүтө дөрге чонун өө берген хергелел-деринге ол дүшпөй турар. Мынарга чамык продуктулар-нын бугура чеди чылдын ооналдарында харын-даа хо-жудуп турар чугу бар. Илгы турбузе чамык удуруту-лар, болуп көрөгө, дүлдүткө үсөвилең ол кылдыр санааш, маажырай берилген хире, а чамык амьдыкчылар бар те-дишкенигер менсөөргөтөп, харын-даа салдымын турар.

Көдээ ажыл-агый үлетпүрү шыкам индиг дүргө темпелер-де хөгжүдөү турарын болгаш чонун хергелели өзүп ту-рамын барамдалааш, чеди алдыман чүдүдөрүн чеди ал, чеди чылдын артан беш чылдарында көдээ ажыл-агый бу-дүрүдүрүн хөгжүдөдүрүн чеди улам белик темпелерин чеди алдыр дөш хөгжөгөдөр алдыр бисте өргөжөк чутула. Ничангам, агаар-бойдуштун байдалында хамаарыла чо-ка өргөжөк чугула хемчедил көдээ ажыл-агый продукту-ларың кирерин магадлааш төлөдө көдээ ажыл-агый хер-гелелин дөвөдөлдөгө улут эдилгелерин кирери негетти-рер. Ам бисте индиг аргалар бар.

Чем чийеэ чөмөрү үлө келир дигин шыкам, чугула улам хөгжө металлды бөөр дөш, бистин чамык эштеринин ам кезең чөм чикеп турарын билер тур мен. Оң-биле улус ажыл-агыйнын өскө адырларына каража таварыштыр-чыс чүвө болза бо дөрге эки чүтүл-дүр. Ничанга-да, бир өскө металлды а өскө адырларын хокудальдар болза оларын өздөш шитпираттынар апар, чижээ, та-раа, саржа болгаш өскө-да продуктулар өзөш бугурут-тор болза, ол дөрге чангыс таламы-биле хөгжөдө болур. Кур-неңин чаагай чоруп металлдын болгаш өскө-да көргүдө-дөрүң саны-биле, чижээ, кижиңиң ап турар болгаш чип турар продуктуларың саны-биле, илик-хөтүн бугурутушкунуң-биле—чеди чыл кижиниң амьдыралын тургузушкунуң бугу-ле хергелелдерин хандырамынның хире чегер-иле тодаратынын турар деп чүвени кезеде бодап чорут-тур керек. Мынаганга чүтө чангыс таламы-биле чорут-тур мажбурла деп балыкка дөмөйлөшөк херек.

Үлетпүрүн кол адырларынын челишкенири оңа улут. Чижээ кылдыр кара металлургияны ап көрөдү. Чеди чыл планын бугура санын 1965 чылда 86—91 миллион тоннаын эдилдирген турар кылдыр көрүткөни билиңгер болгай. Ничанга ам 1961 чылда-да 71 миллион тоннадан өзөш эвеси азы 1960 чылда бодарга 6 миллиард тонна амын ханаы эдил-дирин болуп турар. Бир өскө кан бугурудунин чыл бугу-руду немедө өздөш 1961 чылда планназы немедө кезе-вөө артар, тодугайларга чылда 6 миллион тонна болур болза, чеди чылдын төчүтүдө кан эдилдирилгени 95—96 миллион тонна чегер. Ничанга бир өскө кан бугурун чеди чылдын баштайгы үш чылдарында шыкам баш кылды темпелер-биле дүргөдө болза, 1965 чылда кан эдилдир-лени 100—102 миллион тонна чеди болур ийик. Экономия-ны хөгжүдөдүрү бисте хангыр улус улут аргалар барын бо чижээ көргүтүп турар-дыр.

Көдээ ажыл-агыйнын хөгжүдөдүрү база дыка улут че-дишкениер бар. СЭКП ТК-нын 1953 чылдын сентябрь Плену-мунун оонак үлө бистин партиянын, бугу совет улустун чоуткан амьдыры болгаш түнелдерин берген.

Көдээ ажыл-агыйнын хөгжүдөдүрү чүтө дөш, чүтө дөш, Совет Эвилели кара чангыс социалисттик чурт өскө. Кижэ төрел-тетинин үштүң бир кезинден хуын каттыштырып турар болгаш күчүлүт база дүргө хөгжүп турар экономикалык со-циалисттик лагер өң-биле кыды чоруп арар.

Бистин чүтүвөс бирги черегин индустриалдык болгаш күчүлүт камгалады болуп турарың совет кижилер чо-гараалын турарлар. Бистер ам, бистери салдыр деп ишче-листериниң кыжанышкыны турга-да, бодуустунгү эконо-миканысты бисте өргөжөк чутула угландышыкыне, улус-тун өзүп турар хергелелдерин эң-не долу хандырамын хөг-жүдүп шыдаар бис. Бистин күзүвүстү импералистер сангүт өки билерлер, дайын авантюраларың амьдарың дүргү ү-мес кылдыр салгып шитпиратымысты олар билерлер. (Адыш часкаашкыны).

Будургени:	1963 ч.		1960 ч.	
	1963 ч.	1960 ч.	1963 ч.	1960 ч.
Тараа — миллиард пуд	5.0	8.1	161	161
Чигир сөккөзү—миллион тонна	23.2	56.9	246	246
Чигир—миллион тонна	3.4	6.4	185	185
Тарымал тоорук—миллион тонна	2.6	3.8	146	146
Кот эңг — миллион тонна	5.8	8.7	150	150
Сүт—миллион тонна	36.5	61.5	169	169
Саржа — муң тонна	497	848	171	171
Садып алганы:				
Тараа—миллион пуд	1899	2852	150	150
Чигир сөккөзү—миллион тонна	22.9	48.4	211	211
Тарымал тоорук—миллион тонна	1.8	2.3	126	126
Хөвөн—миллион тонна	3.9	4.4	113	113
Бартофель—миллион тонна	5.4	7.1	131	131
Ногаалар—миллион тонна	2.5	5.1	206	206
Эт—дирит дөңгө-биле миллион тонна	3.6	7.9	219	219
Сүттү болгаш сүт продуктуларын сүткө шилдирге миллион тонна	10.6	26.3	247	247
Чуураалар—миллиард дүк—муң тонна	2.6	6.5	248	248
	197	357	182	182

Будургени:	1963 ч.		1960 ч.	
	1963 ч.	1960 ч.	1963 ч.	1960 ч.
Тараа — миллиард пуд	5.0	8.1	161	161
Чигир сөккөзү—миллион тонна	23.2	56.9	246	246
Чигир—миллион тонна	3.4	6.4	185	185
Тарымал тоорук—миллион тонна	2.6	3.8	146	146
Кот эңг — миллион тонна	5.8	8.7	150	150
Сүт—миллион тонна	36.5	61.5	169	169
Саржа — муң тонна	497	848	171	171

Бир өскө эвон каш чылдарын көргүзүлгелерин алдыр болза олар оң-даа белик болур. Сөөлү беш чылдарда ортума-биле алдыга, 1953 чыл-биле дензөгө барааның тарааны бугура бир миллиард амьт пуд өскө-дүр. Сүт садып алдыр барык ийи чартык катан, эвтиң—ийи амьт катан көвүдөш.

Бистин чүтүвөс бирги черегин индустриалдык болгаш күчүлүт камгалады болуп турарың совет кижилер чо-гараалын турарлар. Бистер ам, бистери салдыр деп ишче-листериниң кыжанышкыны турга-да, бодуустунгү эконо-миканысты бисте өргөжөк чутула угландышыкыне, улус-тун өзүп турар хергелелдерин эң-не долу хандырамын хөг-жүдүп шыдаар бис. Бистин күзүвүстү импералистер сангүт өки билерлер, дайын авантюраларың амьдарың дүргү ү-мес кылдыр салгып шитпиратымысты олар билерлер. (Адыш часкаашкыны).

Бир өскө эвон каш чылдарын көргүзүлгелерин алдыр болза олар оң-даа белик болур. Сөөлү беш чылдарда ортума-биле алдыга, 1953 чыл-биле дензөгө барааның тарааны бугура бир миллиард амьт пуд өскө-дүр. Сүт садып алдыр барык ийи чартык катан, эвтиң—ийи амьт катан көвүдөш.

Бир өскө эвон каш чылдарын көргүзүлгелерин алдыр болза олар оң-даа белик болур. Сөөлү беш чылдарда ортума-биле алдыга, 1953 чыл-биле дензөгө барааның тарааны бугура бир миллиард амьт пуд өскө-дүр. Сүт садып алдыр барык ийи чартык катан, эвтиң—ийи амьт катан көвүдөш.

Бир өскө эвон каш чылдарын көргүзүлгелерин алдыр болза олар оң-даа белик болур. Сөөлү беш чылдарда ортума-биле алдыга, 1953 чыл-биле дензөгө барааның тарааны бугура бир миллиард амьт пуд өскө-дүр. Сүт садып алдыр барык ийи чартык катан, эвтиң—ийи амьт катан көвүдөш.

Бир өскө эвон каш чылдарын көргүзүлгелерин алдыр болза олар оң-даа белик болур. Сөөлү беш чылдарда ортума-биле алдыга, 1953 чыл-биле дензөгө барааның тарааны бугура бир миллиард амьт пуд өскө-дүр. Сүт садып алдыр барык ийи чартык катан, эвтиң—ийи амьт катан көвүдөш.

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының кызыл хоорай болгаш районнар советтеринге соңгулдалар талазы-биле кызыл хоорайның болгаш районнарның соңгулда комиссияларын бадылаар дугайында

Ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң күүсекчи комитединиң шийтпири

Ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң күүсекчи комитединиң шийтпирээри бола: «РСФСР-ин ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, көдө болгаш суур советтеринге соңгулдалар дугайында Дүрүмүнү» 43, 44, 51, 52 чүдүлгелерге үндөйлөп, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай болгаш районнар советтеринге соңгулдалар талазы-биле Кызыл хоорайның болгаш районнарның соңгулда комиссияларын даразында койнуңи органдарының болгаш төөлүчү чоннар нийетилдериниң төөлүчүлериңизниң составына бадылаар:

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХООРАЙНЫҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Кротский Николай Максимович — Кызыл хоорайның коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Сарыг-оол Тарганын Оралакчы — Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КАА-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының секретары — Гилемехова Раиса Степановна — областтик курган банкының контроларының ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Кузьмина Мария Павловна — областтик план комиссиязының оралакчысы; Мунтеев Юрий Сергеевич — Кызыл хоорайның комсомол организациязында.

Хромкина Александра Федоровна — областтик профсоюздар чогулдунда ажылдачыларының коллективинде.

Бодур-оол Селкпаз Лопсановна — хооруктусомуну коммунисттик организациязында.

Хуревин Кертик-оол Кадролович — алты-пимокат заводунда ажылчыларының, инженер-техниктер ажылдачыларының коллективинде.

Хертек Зоя Чазавена — Кызыл горпозунуң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ БАЯ-ТАЙГА РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Алай-оол Татьяна Павловна — СЭКП райкомунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Монгуш-оол Монгуш Делбирович — районунуң коллективинде.

Соңгулда комиссиязының секретары — Чулдум Байыр Салчакович — ВЛКСМ райкомунуң комсомол организациязында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Төртөн-оол Хуреш-оол Кужугетович — коммунал хандырлыга болгаш тууду конторазының ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Балганова Вера Михайловна — райүүкусомунуң профэвилел организациязында.

Шелопов Герман Степанович — Бай-Тайга СТС-иниң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Долмажал Валентина Достай-ооловна — Тэлиниң ортумак школаның башкыларының коллективинде.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ БАРЫН-ХЕМЧИК РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Нурсат Орлаймий Ойбеазна — Барыин-Хемчик районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Ооржак Маздыр Кирбеевич — Барыин-Хемчик районунуң комсомол организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Година Людмила Владимировна — районунуң көдө ажыл-агый инспекциязының профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Бондаренко Михаил Петрович — ажылчы чоннар депутаттарының Барыин-Хемчик район Советиниң күүсекчи комитединиң шийтпиринде.

Монгуш Кара-оол Чонданович — Ак-Довурак суурунуң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Балмаза Монгуш Солагай — «Барлык» совхозтунуң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Начин Куулар Хаакочич — «Комсомол 30 чылы» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Кара-Саа Матпазак Шагдырванов — «Большевик» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Силкин Георгий Астафьевич — СТС-тин ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЧӨН-ХЕМЧИК РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Ооржак Долгуз Лопсан-Шыраповна — СЭКП райкомунуң ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Базыр-оол Монгуш Кок-оолович — райүүкусомунуң коллективинде.

Соңгулда комиссиязының секретары — Якушева Валентина Дмитриевна — Чадаана хоорайның № 2 школаның профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Ванников Константин Григорьевич — Чадаана АТК-зының ажылчыларының коллективинде.

Ховалыг Рая Давасена — Ленин атыг көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Онлар Иван Кызыл-оолович — «Хорум-Даг» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Акара Алексей Сулдумович — «Коммунизмче орук» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Гришина Евакоч Михайловна — ВЛКСМ-ин Чөн-Хемчик райкомунуң ажылдачыларының коллективинде.

Монгуш Чамьян Чинит-Дамбеевич — «Искра» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КАА-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Бархатов Виктор Александрович — Каа-Хем районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Чиктола Чыргай-оол Чооудуевич — Каа-Хем райпоунуң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының секретары — Габешева Фаина Александровна — райүүкусомунуң ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Соколова Галина Петровна — Сарыг-Септин ортумак школарының башкыларының коллективинде.

Старостин Николай Прокофьевич — районунуң шериг комиссарының ажылдачыларының коллективинде.

Енисеев Михаил Савельевич — «Октябрь 14 чылы» көдө ажыл-агый артелиниң коммунисттик организациязында.

Кругаяк Абрам Самуилович — район прокуратуразының болгаш улус судунуң профэвилел организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ БУВР РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Анай-оол Виктор Долгарович — СЭКП райкомунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Сунауп Донгаз Чамбалович — «Торгалыг» колхозтунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Лопсан-Серен Маздыр-оол Ондарович — райүүкусомунуң комсомол организациязында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Бора Михаил Чичмеевич — Саглы суурунуң ажылчы чоннарында.

Кертик-оол Ховалыг Лопсановна — «Коммунизмче орук» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Шойдан Монгуш Сурун-оолович — райоо ажылдачыларының коллективинде.

Ходакова Лидия Гавриловна — районунуң харылзаа конторазының ажылдачыларының коллективинде.

Ламадал Монгуш Ламасена — Хахадыйтын ортумак школарының башкыларының коллективинде.

Наумова Валентина Павловна — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ БИИ-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Доруп-оол Камыр Чысынмеевич — СЭКП райкомунуң профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Ермаков Петр Андреевич — районунуң шериг комиссарының ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының секретары — Грачева Мария Михайловна — ажылчы чоннар депутаттарының Би-Хем райсоветиниң күүсекчи комитединиң шийтпиринде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Калдар-оол Роман Иможалович — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

Улыкши Дмитрий Иванович — Би-Хем райпоунуң профэвилел организациязында.

Эник-оол Ментя Таргашовна — «Кызыл тарааччы» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Бондаренко Иван Степанович — СТС-тин профэвилел организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СУТ-ХӨЛ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Доруп-оол Камыр Чысынмеевич — СЭКП райкомунуң профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Ермаков Петр Андреевич — районунуң шериг комиссарының ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының секретары — Грачева Мария Михайловна — ажылчы чоннар депутаттарының Би-Хем райсоветиниң күүсекчи комитединиң шийтпиринде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Калдар-оол Роман Иможалович — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

Улыкши Дмитрий Иванович — Би-Хем райпоунуң профэвилел организациязында.

Эник-оол Ментя Таргашовна — «Кызыл тарааччы» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Бондаренко Иван Степанович — СТС-тин профэвилел организациязында.

Хлеболошикова Евдокия Ильинична — «Өм» совхозтунуң ажылчыларында болгаш албан-хаакчыларында.

Худяков Михаил Васильевич — «Өм» көдө Советтик профэвилел организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СУТ-ХӨЛ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Ооржак Долгуз Лопсан-Шыраповна — СЭКП райкомунуң ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Базыр-оол Монгуш Кок-оолович — райүүкусомунуң коллективинде.

СЭКП Сут-Хөл райкомунуң ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Бийимба Ондар Согуевич — «Ишкин» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Салчак Александр Ажиевна — Сут-Хөлий ортумак школарының башкыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Хорлуу Ховалыг Кудерекочна — Киров атыг көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Понугур Ховалыг Очуттайевич — коммунал хандырлыга болгаш тууду конторазының ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Чангыш-Каршич Ооржак Дур-ооловна — «Алдан-Маздыр» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Дуктугөн Ооржак Дамбеевич — «Бора-Тайга» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТАМДЫ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Абросимов Александр Петрович — Бай-Хаак ортумак школарының коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Польшнев Михаил Данилович — районунуң ДОСААФ организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Вешкина Ангелина Иосифовна — «Ажылчы чоннар депутаттарының Тамды район Советиниң күүсекчи комитединиң шийтпиринде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Даш-оол Галина Туктугеевна — СЭКП райкомунуң коммунисттик организациязында.

Старостин Николай Прокофьевич — районунуң шериг комиссарының ажылдачыларының коллективинде.

Оюн Кенден Чорбеевич — районунуң шагдаа салбырының комсомол организациязында.

Казанцев Петр Давидович — «Межегей» совхозтунуң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Рязанова Елена Ивановна — «Кызыл партизан» совхозтунуң коммунисттик организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТЕС-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Тогу-оол Григорий Кудерекочна — Тес-Хем районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Монгуш Алай-оол Байыргевич — районунуң комсомол организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Бамы-Суур Николай Кыргызович — районунуң көдө ажыл-агый инспекциязының профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Тембирель Оюн Дундуевеич — райүүкусомунуң коммунисттик организациязында.

Соян Салырмаз Ковасена — «Чолура» көдө ажыл-агый артелиниң колхозчуларында.

Базин Полина Сатмеевна — Самагалдай суурунуң херегелчилик кооперациязының хуучу кежигүнеринде.

Шаймухаметова Айна Галиевна — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТОЖУ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Чамзырын Монгуш Монгушевна — Тожу районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Костянов Григорий Георгиевич — райүүкусомунуң ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының секретары — Черменова Лидия Алексеевна — районунуң сая кидизиниң болгаш Курбан салбырының ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Дастай-оол Кол Лопсанович — «Совет Тыва» колхозтунуң коммунисттик организациязында.

Юркин Алексей Анатольевич — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТУРУ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Чамзырын Монгуш Монгушевна — Тожу районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Костянов Григорий Георгиевич — райүүкусомунуң ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының секретары — Черменова Лидия Алексеевна — районунуң сая кидизиниң болгаш Курбан салбырының ажылдачыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Дастай-оол Кол Лопсанович — «Совет Тыва» колхозтунуң коммунисттик организациязында.

Юркин Алексей Анатольевич — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

ОБЛАСТА ТРАНТОРЛАР СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ МЕДЗЗЗИ (1961 чылдың январь 20-де)

Болжотар болгаш СТС-тер	Күүсеткен хуузу	«Элегес»	«УТКА 25 чылы»	«Тилдегил»	«Бардык»	«Өм»	«Межегей»
Сут-Хөл	54,5	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Чөн-Хемчик	53,8	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Бай-Тайга	51,3	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Эрзин	50,0	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Чаз-Хөл	49,3	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Каз-Хөл	47,8	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Улуг-Хем	43,6	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Танды	31,5	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Тес-Хем	24,0	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Би-Хем	21,7	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Барыин-Хемчик	16,3	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Өвүр	—	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0
Совхозтар: «Кызыл партизан»	56,5	45,7	41,8	41,7	37,2	32,8	30,0

Мягких Надежда Георгиевна — Тожу районунуң комсомол организациязында.

Шырыпчык Кол Торлукович — ИИ суурунуң ажылчы чоннарында.

Юрьева Нина Дмитриевна — Тоора-Хем ортумак школарының комсомол организациязында.

Пастухова Ангелина Ивановна — районунуң харылзаа конторазының профэвилел организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ УЛУГ-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Кошелев Николай Александрович — райүүкусомунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Байкалов Николай Николаевич — ДЭУ-515-тиң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының секретары — Тараканова Фатина Макаровна — СЭКП райкомунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Урангай Кыргыз Кочкович — Ленин атыг көдө ажыл-агый артелиниң кежигүнеринде.

Кызыл-оол Михаил Иванович — Шагдан-Арыг АТК-ның ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинде.

Заставной Евгений Демьянович — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

Кандыкова Ксения Карповна — Улуг-Хем райпоунуң ажылчыларының коллективинде.

Самкова Лидия Алексеевна — ВЛКСМ райкомунуң комсомол организациязында.

Шаедова Айна Ивановна — Шагдан-Арыг хоорайның № 1 школаның башкыларының болгаш ажылдачыларының коллективинде.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЧАА-ХӨЛ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Чылбак Вера Сереевна — СЭКП-ин Чаз-Хөл райкомунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Борисов Арсеный Нифорович — райүүкусомунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Бергн Хантук-оол Сатовна — Чаз-Хөл ортумак школарының башкыларының коллективинде.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Козлов Анатолий Константинович — районунуң культура кидизиниң коллективинде.

Шогжал Михаил Казынович — «Найрал» колхозтунуң коммунисттик организациязында.

Подгорнова Ольга Андреевна — районунуң шагдаа салбырының коллективинде.

Манмаа Оюн Опаевна — Чаз-Хөл райпоунуң профэвилел организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЭРЗИН РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Ширал Оюн Таммеевич — Эрзин районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Байр Павел Кылышевич — районунуң курган банкы чөйрөсүнүн ажылдачыларының профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Саая Учгар-оол Чудек-оолович — Эрзин суурунуң ажылчы чоннарында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Тыршикина Полина Ивановна — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

Сагаан Куджажал Өбсөөнович — Эрзин районунуң комсомол организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТ СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Ширал Оюн Таммеевич — Эрзин районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Байр Павел Кылышевич — районунуң курган банкы чөйрөсүнүн ажылдачыларының профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Саая Учгар-оол Чудек-оолович — Эрзин суурунуң ажылчы чоннарында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Тыршикина Полина Ивановна — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

Сагаан Куджажал Өбсөөнович — Эрзин районунуң комсомол организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТ СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Ширал Оюн Таммеевич — Эрзин районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Байр Павел Кылышевич — районунуң курган банкы чөйрөсүнүн ажылдачыларының профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Саая Учгар-оол Чудек-оолович — Эрзин суурунуң ажылчы чоннарында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Тыршикина Полина Ивановна — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

Сагаан Куджажал Өбсөөнович — Эрзин районунуң комсомол организациязында.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТ СОВЕДИНГЕ СОНГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Ширал Оюн Таммеевич — Эрзин районунуң коммунисттик организациязында.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы — Байр Павел Кылышевич — районунуң курган банкы чөйрөсүнүн ажылдачыларының профэвилел организациязында.

Соңгулда комиссиязының секретары — Саая Учгар-оол Чудек-оолович — Эрзин суурунуң ажылчы чоннарында.

Соңгулда комиссиязының кежигүнери: Тыршикина Полина Ивановна — район эмнегезиниң ажылдачыларының коллективинде.

Сагаан Куджажал Өбсөөнович — Эрзин районунуң комсомол организациязында.

ШЕМИНИҢ ДАГ ОДАРЫНДА

Хойжу Монгуш Балчыр-биле кайза чанынга ужуражы бердик. Ол — ягалтуу баштак аажы-чанынг, каттырмап чоругу, анык кудур эр болду. Доларлыг хой кежи тонуг, бөргү чок, ол хирезинде соокка тоовас, хойлар-белеткеип турду.

Чокта чаа төрөөн хойлар чүве бо, боларын ситен, сула-биле азырап, хунде ийи-үш улаз сугтарып тур бис. Оон башка, чылда ийи төртүр хойлар болганда, күш-шыламы дүргөн баксырай берип болур — деп, ол биске туталааш, ситенин аймыр-биле шашкылааш, хойларына таралып откагылап берип, оларны эки чөмгөргөш, оон соонда сугтарып каарын болуңуң дуулаачымынга дагып кагы.

Хойжу Монгуш Балчыр-биле кайза чанынга ужуражы бердик. Ол — ягалтуу баштак аажы-чанынг, каттырмап чоругу, анык кудур эр болду. Доларлыг хой кежи тонуг, бөргү чок, ол хирезинде соокка тоовас, хойлар-белеткеип турду.

Чокта чаа төрөөн хойлар чүве бо, боларын ситен, сула-биле азырап, хунде ийи-үш улаз сугтарып тур бис. Оон башка, чылда ийи төртүр хойлар болганда, күш-шыламы дүргөн баксырай берип болур — деп, ол биске туталааш, ситенин аймыр-биле шашкылааш, хойларына таралып откагылап берип, оларны эки чөмгөргөш, оон соонда сугтарып каарын болуңуң дуулаачымынга дагып кагы.

Багытта кирип келивис. Ишти чымыг, чырык, өг-бүдө кулдурт чурттап орап, өг-бүдөниң хөргөжөн ээзи сугтуда чөм хаймыдырп тур. Чокта чаа төрөөн элөөн каш хураганарында ийичи шаараш кайжаактагылап тургаспаш, аларга чымчак көп ситенип халаныдыр багалгапаш берген, олар амырпай чып турар.

Чус хойдан чеже хураган алдынар? — деп, оон-биле бистин тамныгылаачымынчаар агаалган чүве.

Хойжу бичип-даа бодамай, харымдай дартып кагы: — 1960 чылда 100 хойдан 151 хураганан алган мен. — Ийичи хей хураганары канчап астуруп алганын ол? Арга-дуржулаачымынчаар чутуулаачымынчаар.

1959 чылдан агаалаш-ле хойну чылда ийи капат төрүдүп алаа чүл. Хойжу Лопсанпалчы үлгери элээр-дир деп бодал менер тыптып келген чүве. Ийичи хей чымыг хойларын олар чымып чыбып, куурун каш капат солуп, чаа чүм өттүтүр черлерге апарып семиртип тур

